

אין מושחין מלכים כהנים

בית חשמונאי: עונשם של מסירי שבט מיהודה

בברכת יהודה מתנבא יעקב אבינו על מלכות בית דוד, וכך הוא אומר: "לא יסור שבט מיהודה ומחקה מבין רגליו עד יבא שילו ולו יקתה עמים". משמעות הברכה היא שסגולת המלכות בישראל היא נחלתו הבלעדית של שבט יהודה, ואין אחד מאחיו ראוי לה.

אמנם, לכאורה יש להקשות שמצינו מלך שאינו מיהודה – והוא שאול, וכן לאחר חורבן הבית הראשון נקטעה שושלת בית דוד, ומה נעשה לדברי הנבואה?

ואכן, המעיין בפירוש רש"י ימצא שלשיטתו לא נאמרה נבואה זו בכללו של שבט יהודה אלא בדוד עצמו, שהוא אותו "גור אריה יהודה" האמור בפסוק הקודם: "לא יסור שבט מיהודה" – מדוד ואילך^א. הוא מוסיף וכותב שגם לאחר חורבן הבית היה קיום לדברי הנבואה, שכן "שבט מיהודה... אלו ראשי גלויות שבבבל, שרודים את העם בשבט... 'מחקה מבין רגליו'... אלו נשיאי ארץ ישראל". כידוע, אותם ראשי גלותא ונשיאי ארעא דישראל לא היו מיוחסים אחר שבט יהודה בלבד, אלא נבחרו על-פי ייחוסם לזרעו של דוד. אם כן, ההבטחה במקומה עומדת מראש ועד סוף, וכול עניין לדוד בלבד.

הרמב"ן אף הוא מתייחס באריכות לשאלתנו, ומשיב עליה באופן אחר. לדבריו, אין להקשות מאותן תקופות שבהן היה השלטון נתון בידי מלכים ומושלים שאינם בני שבט יהודה, שכן דבריו של יעקב אינם בגדר הבטחה נבואית – שאמנם לא תסור המלכות לעולם משבט יהודה – אלא בגדר צוואה מחייבת שהטיל על צאצאיו: להישמר שלא יגרמו להסרה זו של זכות השררה על ישראל מידי של יהודה לידי אחד מאחיו. זו לשונו:

שכל מחוקק בישראל אשר בידו טבעת המלך ממנו יהיה, כי הוא ימשול ויצווה בכל ישראל ולו חותם המלכות עד כי יבוא בנו ולו יקתה כל העמים לעשות בכול כרצונו, וזהו המשיח.^ב

בהמשך דבריו הולך הרמב"ן ומפרש בדרך זו את פרשת מלכות בית חשמונאי, מלכותם של כהנים צדיקים וחסידיים, שנשמדה כולה על-ידי בית הורדוס – "עבדא דבית חשמונאי"^ג.

א. והוסיף: "גור אריה יהודה" – על דוד נתנבא. בתחילה גור, 'בהיות שאול מלך עלינו אתה הייתה המוציא והמביא את ישראל' (שמואל ב' ה ב), ולבסוף אריה כשהמליכוהו עליהם.
ב. רמב"ן לבראשית מט י ד"ה לא יסור. ומה שכתב בעניין מלכותו של שאול ראה להלן, עמ' 273.

עוונם של מלכים כהנים אלו היה מה שהסירו שבט מיהודה דור אחר דור, ולא נתנו דעתם להחזיר את הממשלה שניתנה בידם כהוראת שעה – לאחר התשועה הגדולה שנעשתה על ידם – לשבט שלו נועדה.

עוד מציין הרמב"ן כי בעשותם כך עברו מלכי בית חשמונאי לא על צוואת הזקן (כלשון הרמב"ן, המכנה כך את יעקב אבינו) בלבד, אלא גם על איסור נוסף:

ואפשר גם כן שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו כהנים, ונצטוו "תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם, עבודת מתנה אתן את כהונתכם"⁷, ולא היה להם למלוך רק לעבוד את עבודת ה'. וראיתי בירושלמי במסכת הוריות: "אין מושחין מלכים כהנים. אמר רבי יהודה ענתוריא: על שם 'לא יסור שבט מיהודה'. אמר רבי חייא ברבי אבא: 'למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל"⁸, מה כתיב בתריה: 'לא יהיה לכהנים הלויים"⁹. הנה שנו בכאן שאין מושחין מלכים מן הכהנים בני אהרן... והזכירו הכהנים, שאף-על-פי שהן בעצמן ראויים למשיחה אין מושחין אותם לשם מלכות, וכל שכן שאר השבטים... ור' חייא בר אבא פירש שהוא מנוע מן התורה, שלא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה במלכות, והוא דבר ראוי והגון.

בדברים אלו יש לעיין. מדוע רואים חכמים לנכון לפרש את חומרת הפגיעה במלכותו של יהודה דווקא ביחס לכהנים ולבני שבט לוי? ובפרט לאור דברי הרמב"ן, שעל עוון זה נענשו מלכי בית חשמונאי בהכחדת שושלתם, עונש שלא מצינו כמותו בשאר שבטי ישראל.

כדי לעמוד על כך יש לעיין בתפקידיהם השונים של שני השבטים, שהתורה רואה כל אחד מהם בחיוב רב אך שוללת מכול וכול את עירובם זה בזה.

תורה ומלכות

במבט ראשון, נדמה כי שבט לוי אכן קרוב יותר משאר השבטים לסגולת המלכות וההנהגה. כידוע, תפקידם של הכהנים והלויים לא הסתכם בעבודת הקודש בלבד אלא חרג הרבה מעבר לכך. בברכתו של משה לשבט זה הוא מועיד עבורו את התפקיד החשוב והמכריע

ג. בבא־בֵּתֵרָא ג, ב.

ד. במדבר יח ז.

ה. דברים יז כ.

ו. שם יח א.

ז. ירושלמי הוריות ג: ב.

ביותר בבניינו הרוחני של העם: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך"^ח.

בברכה זו יש כדי לבאר את תנאי החיים היסודי והבולט ביותר של הלויים: העדר הנחלה בארץ. כך מבאר הרמב"ם:

ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה' ולשרתו ולהורות דרכי הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים. שנאמר "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל"^ט.

מי שתפקידו להרביץ תורה בכל מקום שישראל יושבים בו, אינו יכול להיות ספון בנחלתו ועסוק בגפנו ובתאנתו. לזאת נתכוון גם יעקב אבינו בברכתו לשבט לוי: "אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל"^י.

באופן דומה ניתן להבין גם את עניינן של עשרים וארבע מתנות הכהונה הניתנות לכהנים מידי ישראל. מתנות אלו אינן מכוונות רק לתועלתם הגשמית של הלויים והכהנים בלבד, אלא מכוונות חוקי חיים השוזרים את חיי השבטים כולם, העושים במלאכתה בשדה, יחד עם חיי השבט המופקד על חיי הרוח והרבצת התורה בכל שדרות העם.

כך מתאר זאת מרן הרב זצ"ל:

היחס והקשר הראוי שיש בין האנשים המיוחדים לעבודת התורה ודרך ה' – ככהנים – אל אנשי המעשה והעולם, פועל הרבה על ההדרכה המוסרית של האחרונים. כי צריך כוח התורה לפעול בכל העם כולו, פועל בעוסקים בה על-ידי עסקם ולימודם, ופועל בכל העם על-ידי יחשם אל אנשי התורה והמוסר באהבה, היוצאת אל הפועל על-ידי סדרי מתנות הכהונה.^{יא}

ח. דברים לג ח.

ט. רמב"ם, הלכות שמיטה ויובל יג: יב.

י. וראה בילקוט מדרש תימני (מובא בתורה שלמה לבראשית מט ז, אות צז): "סופרים ומבשרים דברי ה' והן עניים מדברי הבל וריק ועוסקים בדברי אמת ורצון". וכן במדרש בראשית (מובא שם, אות צט): "ואפיצם בישראל – בירך ללוי שיעמיד חכמים בבתי מדרשות מורים הוראות בישראל, ואין 'ואפיצם' אלא לשון הוראה, שנאמר: 'פוצו מעינותיך חוצה' (משלי ה טז)".

יא. עין אי"ה ברכות ט: שיח. ובמקום אחר (שם ברכות ט: נג) ביאר מדוע הכהנים מברכים את העם בפריסת ידיים: "לומר שהדבר תלוי שימלא בהוצאה מן הכוח אל הפועל יחש הכהנים אל העם, ללמדם דרכי חיים ולפעול עליהם בפועל ידיהם להשכיל ולהיטיב. 'שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו' (מלאכי ב ז), 'בשלוש ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון' (שם ב ו)".

אם כן, שני מנהיגים הם בישראל – לוי ויהודה. לוי מנהיג את חיי הרוח ומכשיר באורחות חייו ובפועלו את חיי הנצח של עם ה', ולעומתו יהודה נושא בעול הקיום הלאומי ובאחריות סידור חיי ההווה של החברה והמדינה.

אין ספק ששני התחומים משיקים זה לזה. התורה, שבעיקרה היא "חיי עולם"²³ המתנשאים מעל צורכי השעה והמקום, עוסקת בוודאי גם בסידור החיים הגשמיים והחברתיים, הפרטיים והכלליים, והלכותיה חובקות את כל תחומי הקיום האנושי. כמו כן, המלכות אינה מנותקת מן התורה. המלך נושא עמו בכל אשר ילך את ספר התורה המיוחד לו, ומגמת המלכות הכללית היא ליישם את משפטי התורה ולהוביל את העם ברוחה הגדולה והמרוממת.

אולם יחד עם זאת, ברור שכל אחד מן התפקידים החשובים הללו דורש מנושאי סגולות אחרות. כדי להיות מלך יש צורך בחכמת מעשה ובכישרון התנהלות בסבך מציאות העולם הזה. כדי להיות תלמיד-חכם יש צורך במעלה רוחנית ומוסרית גבוהה, בנפש המוכשרת לחיי רוח ובהתמסרות מלאה למגמה המובילה את האדם לקראת חיי העולם הבא.

בין רבנות לפוליטיקה

התייחסות אישית לשאלה זו אנו מוצאים בדברים שכתב מרן הרב זצ"ל על עצמו. הרקע לדברים: סמוך לתחילתה של מלחמת העולם הראשונה, בשעה שניכר היה שהעולם צועד לקראת שיחות שלום וחלוקת הארצות מחדש, חברו עסקנים שונים זה לזה כדי להעלות לפני האו"ם את תביעת האומה הישראלית להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. אחד מהם, הרב אברהם דוד ברנשטיין, פנה במכתב אל מרן הרב זצ"ל ובו טען שחלילה לרבנים לשבת בחיבוק ידיים בשעה גורלית כזו, ועליהם לעשות מעשה לטובת העניין הציוני.

מרן הרב זצ"ל השיב לו בדברים הבאים:

אין ספק בדבר שאסור לנו לעבור בשתיקה על עת הרת עולם כזאת, חלילה לנו לעמוד על דם האומה כולה במאורע עולמי חשוב כזה, עלינו לעשות את כל אשר יד אדם, בשכלו והרגשתו, אומץ רוחו ופעולתו מגיעה, וזה כמה שהקשבתי שאמנם עושים כונניות למצבנו הפוליטי טובי הציונים והעסקנים הפוליטיים בלונדון... אמנם אם יש בידי הרבנים לעשות... מסופק אני. כשאני בעצמי מוצא אני את עבודת הרבנים לא בתוכן המעשי של בניין האומה החומרי, כי אם בהשפעתם לחבב את הדעות המביאות לאימוץ וסידור אורגני לאומי, לחזק את ההכרה

הלאומית ולאמץ ידיים רפות של פועלים מוכשרים לעבודה זו, לעדן את המחשבות ולחדדן ולהרבות בהן אמונה אמיצה ועמוקה משפעת הגיוני קודש האצורים שנשמטם ולהעלות בזה את התחייה הלאומית כולה למרומי הקודש שמשם לוקחה.

אבל העבודה בפועל, השיח והשיג עם רבי מלוכה ואדירי הפוליטיקה, אם מזדמן הדבר שימצאו לנו רבנים שגם להם יד ושם בעבודות כאלו, אינם כמובן גרועים משאר בני־אדם בתור יהודים נאמנים לעמם – אבל לא מטעם התפקיד של הרבנות. יאמין לי ידידי, שאנכי איני מוצא בקרבי בייחושי אל תשוקת לקיחת חלק בבניין האומה המעשי שום תכונה רבנית, אלא פשוט מפני שאיש ישראל אנוכי ככל המון בית ישראל.¹

מדבריו למדנו שיש לזהר מטשטוש ההבדל בין המשימות השונות המוטלות על האומה. לרב ולתלמיד־יחכם תחומי השפעה משלו, ומאידך לאנשי הנהגה ומעש – הממשיכים במידה ידועה את סגולת "שבט מיהודה" – תחומי השפעה משלהם.

אין הדבר מופרך שיימצא רב שיהיה גם תלמיד־יחכם מובהק וגם דיפלומט בחסד, אדם בעל כישרון מעשי ופוליטי שיש לו "שיח ושיג עם רבי מלוכה ואדירי הפוליטיקה", אך יש לדייק – בעת עיסוקו בתחום זה אין הוא בא בכוח תכונתו הרבנית, בכוחן של שנות עמלו בתורה או בכוחה של "דעת תורה", אלא כמוהו ככל יהודי אחר שניחן בכישרונות אלו. משל למה הדבר דומה, לרב שהוא גם רופא. כשאר בעלי אומנותו אף הוא מקבל חולים ומתעסק בהצלת נפשות, אך זאת לא מכוח בקיאותו ב"אורח־חיים" או ב"חושן־משפט", אלא מכוח השכלתו הרפואית.²

אם בכל זאת ישנה מעורבות רבנית ותורנית באורחות חיי המעשה, הרי צביונה הוא כללי ולא פרטי. הרבנים מופקדים על הפחת הרוח בתהליכים המעשיים, על קריאת הכיוון והתוויית המגמה.

אם נמשיך להשתמש במשל הרופא, לעתים אדם נמצא במצב של פיקוח נפש ונאלץ לחלל שבת כדי לשמור על חייו. במציאות כזו פועלים הרב והרופא גם יחד – כל אחד בתחומו. ההתר לחלל שבת בא בוודאי מכוחו של הרב ולא מכוחו של הרופא. הוא המקור המוסמך לתורה והוא המלמד שכל התורה כולה נדחית מפני פיקוח נפש חוץ משלוש עבירות החמורות. אולם למרות האמור, מי שאחראי על בירור המציאות וקובע בפועל האם תחולל השבת או לא הוא הרופא. אחרת אי אפשר, שכן הרב למד תורה הרבה אך לא עסק מעולם

יג. איגרות ראי"ה ח"ב, איגרת תשכו.

יד. עיין בספר לאמונת־עתנו ח"ג, מאמר "ואיש דעת מאמץ כח" קלח-קמה.

ברפואה, וכיצד יוכל לקבוע בתחום זה? וכך ניתן להשליך גם לתחומים אחרים, כמו הנהגה מדינית או שיקולי ביטחון. הרב משפיע, מורה דרך, אולם אינו מתערב בפרטי ההתנהלות המעשית ודעתו – דעת תורה – אינה באה כתחליף לחוות דעתו של מומחה בתחומו.

הנזק מתערובת של מין בשאינו מינו בתחום זה הוא כפול: ההנהגה המעשית תזנח ותיכשל אם יעסוק בה מי שאינו מיומן בדרכיה, וערך התורה יושפל אם ייתפס כחלק מסבך ההתנהלות המעשית במקום להוות נקודת אמת נצחית המאירה ממעל לה¹⁰.

מתוך כך נמצאים דברי הרמב"ן מבוארים באר היטב. אם כל השבטים מצווים רק שלא להסיר את שבט המלוכה מן הראוי לו ביותר – יהודה – הרי הלויים והכהנים מצווים ציווי כפול: מעבר לחובתם שלא לשלוח יד בראוי לאחיהם, הם מצווים גם שלא למעול בתפקידם ולא להסב נזק למעלתם בנושאי התורה ומנהיגי חיי הרוח בישראל.

אזהרה זו, כפי שכתב הרמב"ן, כלולה במצוות עשה של "תשמרו את כהונתכם"¹¹. משמרת זו אינה עבודת בית-המקדש בלבד, שבה עוסק כל משמר שבועיים בשנה בלבד, אלא כוללת בתוכה את שליחותם הגדולה של הכהנים והלויים להפיץ את תורת ה' באומה כולה.

שליחות זו אינה עולה בקנה אחד עם העיסוק בהנהגה מעשית – מלכות. אין זו רק בעיה טכנית של "ביטול תורה" באותן שעות המוקדשות לעיסוק המעשי על חשבון העיסוק בתורה ובהפצתה. מדובר בבעיה מהותית ועקרונית, שכן הערבוב בין האחירות על חיי הרוח ובין האחירות על חיי המעשה פוגע בשני הצדדים, כאמור. חיי המעשה הופכים מרושלים ומוזנחים כאשר אין הם מונהגים ביד מיומנת, ובה בשעה ערכם של חיי הרוח מושפל וגובהם נכפף לגובה מי האפסיים של הפוליטיקה העכשווית ושל העסקנות הקטנה והפרטית.

נזק נוסף הוא כאשר מתוך תערובת זו, שאינה ראויה, מצטיירים אנשי מעשה מוכשרים ונבונים כאילו הם פועלים בניגוד לדעת תורה – כאשר לאמיתו של דבר זכותם וחובתם היא לחוות את דעתם המקצועית כאשר היא נוגדת את דעתו של תלמיד-חכם, שדעתו בעניין זה אינה נובעת מדעת תורה שלו – אלא מידיעותיו הרחבות או המצומצמות בנושא הנדון.

10. ראה לאמונת-עתנו (שם), שחובתם של תלמידי-חכמים היא "לעסוק במרץ ובמסירות בהשפעה רוחנית אשר תפיח רוח חיים במפרשי הפוליטיקה ותניע את גלגליה לכיוון של התקדמות ועשייה רבה לטובת כלל ישראל וארץ-ישראל, אך בשום אופן אין עניינם להיות ראשי מפלגות או יועצים להם. הפסד גדול, חינוכי וערכי, נגרם מטשטוש זה, מהתרגלות הציבור לראות באנשי הרוח אנשים היודעים 'להזיז' דברים, לבנות, להקים ולהנהיג, תחת היותם משפיעים ערכים ואמונה".

מלך ונביא - משה רבנו, שמואל ומלך המשיח

מִרְן הָרֵב זצ"ל מַגְדִּיר אֶת שְׁתֵּי הַסְּגוּלוֹת, הָרוּחַ וְהַמַּעֲשָׂה, כְּנִפְרָדוֹת לְגַמְרֵי:

כִּשֶׁם שֶׁהָאֲנָשִׁים הַמַּעֲשִׂיִּים, בְּעֲלֵי הַכִּישׁוֹן לְדַבְרִים מַעֲשִׂיִּים וּלְחֻכְמוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת, אֵינָם מוֹכְשֵׁרִים לְהַסְתַּכְלוֹת בְּהִירָה בְּעֵינֵינִים הָרוּחָנִיִּים, וְהַסְתַּכְלוֹת הָרוּחָנִית בָּאָה לְקוּיָה וּמַעוֹרְבֵת עִם מַשְׁפָּטִים כְּהִים הַמַּתְמַצִּים מַעוֹלָם הַמַּעֲשָׂה, שֶׁהֵם קְשׁוּרִים בּוֹ, כְּמוֹ כֵּן אֵין הָאֲנָשִׁים הָרוּחָנִיִּים, הַעוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם, מוֹכְשֵׁרִים לְהַסְתַּכְלוֹת מַעֲשִׂית שְׁלֵמָה, וְהִידִיעוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת שֶׁלָּהֶם וְקִשְׁר חִפְצָם בְּהַשְׁלַמְתָּן אֵינָם כִּי אִם אִיזָה צֶל הַיּוֹצֵא מִתּוֹךְ הָעֵינֵינִים הָרוּחָנִיִּים הָעֲלִיוֹנִים.^{טז}

כְּלוֹמֵר, גַּם אִם אֲפֶשֶׁר הַדָּבָר שִׁימְצֵא תַלְמִיד־חֶכֶם מוֹבָהֵק שְׁנִיחָן גַּם בְּכִישְׁרוֹן מִדִּינֵי־מַעֲשֵׂי, כִּפִּי שֶׁכְּתַב הָרֵב בְּאִגְרַת הַמּוֹבָאֵת לְעֵיל, עֲדִיִּין בִּיסוּדָם שֶׁל דְּבָרִים מְדוּבָר בְּשֵׁתֵי מֵהוּיּוֹת נִפְרָדוֹת שֶׁאֵינָן חוֹבְרוֹת זֶז לְזֶז בְּשֵׁלְמוֹת הַמַּעֲלָה.

אֲמָנָם, מִמְשִׁיךְ הָרֵב וּמִבְּאָר, לֹא תַמִּיד הִיָּה הַדָּבָר כֶּךָ. לְשֵׁתֵי הַמֵּהוּיּוֹת שׁוֹרֵשׁ אַחַד, וְהַמְגַמָּה הָעֲלִיוֹנָה הִיא לְאַחַדָּן בְּעֵינֵינִין אַחַד וּבְדַמּוֹת אַחַת. אֲנִי אֵינְנִי מְסוּגָלִים לְתַאֵר מְצִיאוֹת כְּזֹז בְּדַמְיוֹנֵנוּ בְּהוּוָה, אֲךָ וְדָאֵי נוֹכַל לְשֹׁאֵב אֲמוֹנָה מִתּוֹךְ הַיְדִיעָה שֶׁכְּבָר הַתְּקִימָה בְּעֵבֶר:

אֲמָנָם יֵשׁ כִּישְׁרוֹן עֲצוּם בְּתַכּוּנָה הָרוּחָנִית הָעֲלִיוֹנָה לְכֻלוֹל אֶת הַכּוֹל, אֲבָל זֹהִי דוּוֹקָא בְּמִידַתָּה שֶׁל הַתְּגָלוֹת הַנְּבוּאָה שֶׁל אֲסַפְקֵלְרִיא הַמְּאִירָה. עַל כֵּן מִשֶּׁה רַבְּנוּ עֲצָמוּ בְּלִבְד עֲלִיו נֹאמֵר "וְיִהִי בִישְׁרוֹן מֶלֶךְ"^{יז}, אֲבָל בְּמַעַמַּד הַדּוֹרוֹת הִיָּה מֶלֶךְ לְחוּד וְנִבְיָא לְחוּד. וְשִׁמּוּאֵל, הוּא שֶׁהִיָּה בְּמִידָה יְדוּעָה שֶׁקוֹל כְּמִשָּׁה וְאֵהָרָן, הִיָּתָה לוֹ בְּהִירוֹת רוּחָנִית כְּזֹאת עַד כַּדִּי לְמֵלָא גַּם כֵּן מְקוּם שֶׁל מֶלֶךְ בְּטַהֲרַת הַשְּׁפַעַת נְבוּאוֹתוֹ וְעֲלִיוֹנִיוֹתוֹ הָרוּחָנִית הַשְּׁלֵמָה.

עַל מַעֲלַתָּה שֶׁל שְׁלֵמוֹת זֶז – מֶלֶךְ וְנִבְיָא גַּם יַחַד – נִיתֵן לְלִמּוּד מִן הַנֹּאמֵר בְּשִׁמּוּאֵל. הַרְמַב"ן, בְּהַתִּיחָסוֹ לְשֵׁאלַת מַלְכוּתוֹ שֶׁל שֹׁאֵל הַסּוֹתֶרֶת לְכֹאֹרָה אֶת נְבוּאֵת "לֹא יִסוּר שְׁבֵט מִיְהוּדָה", כּוֹתֵב עֲלֶיהָ כֶּךָ:

וְעֵינֵינִין שֹׁאֵל הִיָּה כִּי בְּעֵבֶר שֶׁדָּבָר שֵׁאלַת הַמַּלְכוּת בְּעַת הִיָּה אֲצֵל הַקַּב"ה, לֹא רָצָה לְהַמְלִיךְ עֲלֵיהֶם מִן הַשְּׁבֵט אֲשֶׁר לוֹ הַמַּלְכוּת שֶׁלֹּא יִסוּר מִמֵּנוּ לְעוֹלָמִים, וְנִתֵּן לָהֶם מַלְכוּת שְׁעָה... וְהִיָּה כֹל זֶה מִפְּנֵי שֶׁהִיָּה שִׁמּוּאֵל שׁוֹפֵט וְנִבְיָא וְלוֹחֵם מַלְחָמוֹתֵיהֶם עַל פִּי ה', מוֹשִׁיעַ אוֹתָם, וְלֹא הִיָּה לָהֶם לְשֹׁאֵל מֶלֶךְ בִּימֵיו, כְּמוֹ שֶׁאֲמַר לָהֶם: "וְהָיָה"

טז. אֹרוֹת־הַקּוֹדֵשׁ ח"א, עַמ' רַעו.

יז. דְּבָרִים לֵג ה.

אלקיכם מלככם^{י"ה}, והכתוב אמר: "לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם^{י"ט}, ולפיכך לא ניתן להם מלכות של קיימא.

הרי ששמואל מילא כמה וכמה תפקידים – מלך, מצביא, נביא ושופט – וכולם התמזגו בשלמות בדמותו. מעלתה של מנהיגות מעין זו גבוהה עד כדי כך שהיא נחשבת כמלכות ה' עצמו, עד שנאמר עליה "וה' אלקיכם מלככם", ובדרגה נעלית כזו בוודאי אין סתירה בין התפקיד הרוחני לבין התפקיד המעשי – ששניהם ניתנו מרועה אחד.

אלא שמעלתו זו של שמואל, שמילא את מקומו של משה בעל ההתגלות החד־פעמית של אספקלריא המאירה, אינה עומדת בשורה אחת עם "מעמד הדורות". תמיד היה המלך מלווה על־ידי הנביא, ולעולם לא היו שני התפקידים מאוחדים בדמות אחת. אפילו דוד המלך, שאיחד בדמותו הפכים של "עדינו העצני" – קשה כעץ בצאתו למלחמה ועדין כתולעת בשבתו בבית־המדורש^כ – לא נמנע מלהיוועץ ברבו הגדול מפיבושת: "כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבושת רבי^{כא}. כמו כן, כשרצה לצאת למלחמה היה נועץ בסנהדרין בראשותו של בניהו בן־יהוידע^{כב}.

ראשית הנהגה זו, המכוונת ומדריכה את התקדמותנו במציאות הבלתי שלמה, הוא בברכתו של יעקב האמורה בפרשתנו. יהודה הוא שבט המלכות, שלו יועד העיסוק בצרכי הקיום החומרי הלאומי ובסידור חיי החברה בהווה. לצדו – אך לעולם לא במקומו – עומד לוי, המייצג את תלמידי־החכמים והנביאים, שתעודתם היא לטהר את הלבבות, להחדיר אמונה בנפשות, לרומם את רוח האומה ולהורות לה אורחות חיי נצח עדי עד. יהודה נדרש לכפוף ראשו בפני הוראת התורה, אך לוי נדרש שלא לחדור אל תחומו של יהודה.

כל זאת עד לימות המשיח, כשהמציאות תהיה שלמה ומוכשרת להופעתו של מלך המשיח, שעליו אומר הרמב"ם:

המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם... הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו... ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה ויילחם מלחמות ה'^{כג}.

יח. שמואל א' יב יב.

יט. שם ח ז.

כ. שמואל ב' כג ח; מועד־קטן טז, ב.

כא. ברכות ד, א ועיין מועד־קטן טז, ב על רבו עירא היאירי.

כב. ברכות ג, ב.

כג. רמב"ם, הלכות מלכים יא: א-ד.

יהי רצון שנזכה במהרה בימינו לחזרתו של מלך משבט יהודה, הוא מלך המשיח, ויחד עמו לנביאים ולבני לוי שיעסקו בתחומם שלהם, וכך נזכה ל"מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים"כד. אכן, יש בתיאור זה כדי להזכיר את דמותם המושלמת של משה רבנו ושמואל הנביא, דמות המאגדת בתוכה את תכונת הרוח ותכונת המעשה גם יחד.